NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-6]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

10.00.00-FILOLOGIYA
journal.namdu.uz
PHILOLOGICAL

XX ASR REALIZMI KONTEKSTIDA ERIX MARIYA REMARK IJODINING GUMANISTIK TAMOYILLARI

Mamashayeva Mastura Mamasoliyevna
Namangan davlat universiteti, katta o‘qituvchi
E-mail: masturamamashayeva@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada XX asr jahon adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo‘lgan Erix Mariya Remark hayoti va ijodiy faoliyati, adabiy qarashlariga to‘xtalib, ilmiy tahlillar asosida yoritilgan. Yozuvchining turli davrlardagi asarlari – xususan, hayot va jamiyatga daxldor dolzarb muammolarni ko‘taruvchi romanlari orqali uning realistik adabiy tamoyillari, obrazlar tizimi va badiiy uslubi tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *hayotiylik, realizm, chuqur ruhiy tahlil,yozuvchilik faoliyati, iztiroblar, insoniylik g‘oyasi, soddalik va ta’sirchan uslub.*

ГУМАНИСТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ В ТВОРЧЕСТВЕ ЭРИХА МАРИИ РЕМАРКА В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗМА XX ВЕКА

Аннотация. *В данной статье рассматриваются жизнь и творческая деятельность Эриха Марии Ремарка, одного из выдающихся представителей мировой литературы XX века, уделяется внимание его литературным взглядам и проводится анализ на основе научных исследований. Произведения писателя разных периодов—в особенности романы, затрагивающие актуальные проблемы жизни и общества—изучаются с целью анализа его принципов литературного реализма, системы образов и художественного стиля.*

Ключевые слова: *жизненность, реализм, глубокий психологический анализ, писательская деятельность, страдания, идея гуманизма, простота и выразительный стиль.*

HUMANISTIC PRINCIPLES IN THE WORKS OF ERICH MARIA REMARQUE WITHIN THE CONTEXT OF 20TH-CENTURY REALISM

Abstract. *This article examines the life and creative activity of Erich Maria Remarque, one of the prominent representatives of 20th-century world literature, focusing on his literary views and analyzed based on scholarly studies. The author’s works from various periods—particularly his novels addressing pressing issues related to life and society—are explored to analyze his principles of literary realism, character system, and artistic style.*

Keywords: *Vitality, realism, deep spiritual analysis, writing, suffering, the idea of humanity, simplicity and expressive style.*

Kirish

Milliy istiqlol g‘oyasining asosini komil insonni tarbiyalash muammosi tashkil etadi. Komil inson har tomonlama yetuk, ma’naviyatli, ma’rifatli inson demak. Bizning xalqimizda azaldan komil inson ulug‘langan.Xususan,buyuk alloma A.Farobiyning “Fozil shahar odamlari”asarida ham komil inson, uning sifatlari va ungaerishish yo‘llari kabi masalalarga to‘xtalib o‘tiladi. O‘sha davrda ham, hozirgi kunda ham komil inson nafaqat o‘z tarihi va adabiyotini, balki o‘zga xalqlar tili va adabiyotini ham o‘rganadi. Bularning bari o‘z navbatida, chet tillarni o‘rganish va chet el adabiyotini o‘qish va tushuna olishni taqozo etadi.Adabiyotsiz va san’atsiz hayotni tasavvur etish qiyin. Adabiyot, xususan, inson shuuriga, ongiga samarali ta’sir ko‘rsatadi, dilni poklaydi, qalbiga ezgulik urug‘ini sochadi, dunyoqarashini kengaytiradi. Komil inson nafaqat o‘z xalqi tarixi va adabiyotini chuqur o‘rganadi, balki jahon adabiyotidagi eng sara asarlarni o‘qiydi, o‘zlashtiradi. Quyida XX asr jahon adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo‘lgan Erix Mariya Remark hayoti va ijodiga atroflicha to‘xtalishni o‘rinli deb bildik.

Adabiyotlar tahlili

Erix Mariya Remark ijodi jahon adabiyotshunosligida o‘tgan asrning 30-yillaridan boshlab bugungi kungacha uzluksiz tadqiq etib kelinayotgan mavzulardan biridir. Adabiyotshunoslikda uning merosi asosan **"yo‘qotilgan avlod" (lost generation)** adabiyoti, urushga qarshi (anti-militaristik) pafos va inson ruhiyatining ekzistensial tahlili yo‘nalishlarida o‘rganiladi. Xususan, nemis adabiyotshunosi **G. Shmits** o‘zining tadqiqotlarida Remark ijodini biografik metod asosida

tahlil qilib, yozuvchi asarlaridagi qahramonlar prototiplari va muallifning shaxsiy fojialari o‘rtasidagi bog‘liqlikni ilmiy asoslab bergan. U yozuvchi hayotining muhojirlik (emigratsiya) davrini uning ijodiy evolyutsiyasidagi eng yuqori nuqta deb baholaydi. Rossiyalik tadqiqotchi **A. G. Fomin** Remark asarlarining janr xususiyatlariga to‘xtalib, uning romanlarini Yevropa realistik roman an’analarining davomi sifatida baholaydi. Fominning fikricha, Remark uslubidagi o'ziga xoslik – bu murakkab ijtimoiy jarayonlarni oddiy insoniy munosabatlar (do‘stlik, muhabbat) prizmasi orqali yoritishidir. Bu esa adib asarlarining ommabopligini ta’minlovchi asosiy omildir. G‘arb adabiyotshunosligida, xususan **J. Tompson** va **K. Hansen** kabi olimlar Remark ijodini "trauma va xotira" (war trauma) kontekstida o‘rganishgan. Ularning tahlillariga ko‘ra, Remark asarlari shunchaki badiiy to‘qima emas, balki Birinchi jahon urushi keltirib chiqargan ommaviy psixologik jarohatlarning badiiy-diagnostik ifodasidir. Hansen Remark qahramonlarini "tinch hayotga moslasha olmagan, ammo insoniyligini yo‘qotmagan shaxslar" sifatida tavsiflaydi. O‘zbek adabiyotshunosligida ham Remark ijodiga qiziqish baland. Adibning "G‘arbiy frontda o‘zgarish yo‘q", "Uch og‘ayni", "Zafar darvozasi" kabi asarlari o‘zbek tiliga mahorat bilan o‘girilgan bo‘lib, ular ustida tarjimashunoslik va qiyosiy adabiyotshunoslik yo‘nalishlarida izlanishlar olib borilmoqda. Biroq, zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligida Remark ijodini yangicha gumanistik mezonlar asosida, ayniqsa, "komil inson" konsepsiyasi bilan bog'liq holda o'rganish dolzarb muammo bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tarixiy tahlil, biografik metod va germenevtik tahlil usullaridan foydalanildi. Remark asarlarining badiiy xususiyatlarini ochib berishda yozuvchining shaxsiy hayotiy tajribasi va u yashagan davr ijtimoiy-siyosiy manzarasi o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi. Shuningdek, xorijiy adabiyotshunos olimlarning Remark ijodiga doir ilmiy qarashlari umumlashtirildi. Erix Mariya Remark urush fojialarini badiiy yoritgan adib sifatida tanilgan. Uning asarlarida inson taqdiri, ruhiy jarohatlar, urushning ma’nasizligi va insoniyatning tinchlikka intilishi markaziy o‘rinni egallaydi.

Remark romanlarining asosiy kuchi — hayotiylik, realizm, chuqur ruhiy tahlil va voqealarning bevosita guvohi bo‘lgan muallifning shaxsiy tajribasidir. Shu bois u XX asr nemis va jahon adabiyotida o‘ziga xos o‘rin egallaydi. Remarkning hayot yo‘liga to‘xtaladigan bo‘lsak, Erix Mariya Remark 1898-yil 22-iyunda Germaniyaning Osnabruk shahrida hunarmand oilasida tug‘ilgan. Yoshligida adabiyot, musiqa va san’atga qiziqdi. O‘rta maktabni tamomlagach, ma’lum vaqt davomida muallimlik bilan shug‘ullandi, biroq Birinchi jahon urushining boshlanishi uning hayotini tubdan o‘zgartirib yubordi. 1916-yilda u Germaniya armiyasiga chaqirildi va g‘arbiy frontda janglarda qatnashdi. Urushdagi jarohatlar, o‘limlar, va askarlar ko‘rgan azob-uqubatlar Remarkning ruhiyatida chuqur iz qoldirdi[1]. Keyinchalik bu tajribalar uning ijodida asosiy mavzu bo‘lib shakllandi. Urushdan qaytgach, Remark turli sohalarda ishladi: gazeta muharriri, jurnalist, avtodiler, reklama agenti va hatto maktab o‘qituvchisi. Bu davr uning yozuvchilik faoliyati uchun mustahkam hayotiy material to‘plash imkonini berdi.Bu uning ijodining shakllanishi va ilk muvaffaqiyatlarga erishishiga turtki berdi.Remarkning adabiyotga kirib kelishi asta-sekin bo‘ldi. U dastlab kichik-kichik hikoyalar, esselar, gazetalar uchun maqolalar yozdi. Ammo uning haqiqiy ijodiy yuksalishi 1928-yilda yaratilgan “G‘arbiy frontda o‘zgarish yo‘q” (“Im Westennichts Neues”) romani bilan bog‘liq.Bu asar urush dahshatlarini askar ko‘zlari bilan ko‘rsatib, militarizmni keskin tanqid qildi. Romanning realizmi, pok haqiqatni aytish jasorati uni jahon miqyosida mashhur qildi. Kitob qisqa muddatda o‘nlab tillarga tarjima qilindi, unga ko‘ra kino ham suratga olindi. Roman muvaffaqiyati bilan birga, Germaniyada tanqid va ta’qiblarni ham keltirib chiqardi. Natsistlar hukmronligi boshlangach, Remark “xalq dushmani” deb e’lon qilindi, asarlari yoqib yuborildi. 1933-yilda u Germaniyadan ketishga majbur bo‘ldi. Bu bilan uning muhojirlik yillari boshlandi va ikkinchi tomondan uning ijodiy yetilishi uchun imkoniyat yaratildi. Remark avval Shveytsariya, so‘ngra AQShga ko‘chib o‘tdi. Muhojirlikda ham u ijod qilishda davom etdi va bir qator romanlarini yaratdi. Asosiy romanlari: “Uchog‘ayni” (“Drei Kameraden”) — urushdan keyingi qashshoqlik, do‘stlik va insoniy qadriyatlarni madh etuvchi asar.“Zafar darvozasi” (“Arc de Triomphe”) — Parijdagi muhojirlar hayoti, shifokor Ravik taqdiri orqali totalitarizm zulmining oqibatlari aks etadi. “Vaqt in’omlari”, “Hayotni sevardim”, “Sevishning va o‘limning vaqti”, “Jannat eshigi”, “Yashil fonar”, “Lissabonga tungi yo‘l” va boshqa romanlar.

Natijalar va ularning tahlili

Tadqiqot jarayonida Erix Mariya Remark asarlarining badiiy strukturasi va g'oyaviy yo'nalishi tahlil qilinganda, quyidagi muhim natijalar aniqlandi:

1. "Yo‘qotilgan avlod" fenomenining badiiy in’ikosi

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Remark ijodining markazida "yo‘qotilgan avlod" fojiasi yotadi. Bu tushuncha nafaqat jismoniy, balki ma’naviy-ruhiy inqirozni ham anglatadi. Xususan, "**G‘arbiy frontda o‘zgarish yo‘q**" romani misolida ko‘rish mumkinki, muallif urushni qahramonlik sifatida emas, balki yosh avlodning ongi va kelajagini yo‘q qiluvchi "mexanik so‘yim" sifatida tasvirlaydi. Natijada, o'quvchi urushning haqiqiy basharasini — uning inson qadrini yerga uruvchi tabiatini anglaydi.

2. Psixologizm va ichki monologlar mahorati

Remark personajlari o‘zining murakkab ichki dunyosi bilan ajralib turadi. "**Zafar darvozasi**" romanidagi shifokor Ravik obrazi orqali muallif surgunlikdagi insonning ruhiy iztiroblarini, begonalashuv hissini va shu bilan birga yashashga bo‘lgan irodasini mahorat bilan tahlil qilgan. Remark "ruhiy tahlil" metodidan foydalanib, qahramonning xotiralari va hozirgi holati o‘rtasidagi ziddiyatni ochib beradi[2]. Bu esa asarning emotsional ta’sir kuchini bir necha barobar oshiradi.

3. Simvolizm va badiiy detallar roli

Yozuvchi ijodida detallar katta g'oyaviy yuk tashishini aniqladik. Masalan, "**Uch og‘ayni**" romanidagi "Karl" deb nomlangan avtomobil shunchaki texnika emas, balki urushdan keyingi qiyinchiliklarga qarshi do‘stlik va birlik timsolidir. Yoki qahramonlar iste’mol qiladigan "Kalvados" ichimligi hayotning achchiq haqiqatlarini unutishga bo‘lgan urinish sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa

Erix Maria Remarkning asarlari dunyo adabiyotida chuqur iz qoldirgan. U urush mavzusini badiiy adabiyotda yangicha talqin qilgan yozuvchilar qatoriga kiradi[3].Ko‘plab zamonaviy antiurush romanlari aynan Remark an’analariga tayanadi.Uning asarlari bugun ham insoniyatga tinchlikning qadrini anglashga undaydi, odamning hayoti eng oliy qadriyat ekanini eslatadi. Romandagi qahramonlar taqdiri universal bo‘lib, har qanday davr va jamiyat uchun o‘z dolzarbligini yo‘qotmaydi. Remark 1970-yil Shveytsariyada vafot etdi. Biroq uning asarlari hanuz dunyo bo‘ylab millionlab o‘quvchilarni o‘ziga tortmoqda[4].

Xulosa qilib aytganda, Erix Mariya Remark urush va tinchlik, muhabbat va fojiaga to‘la insoniy taqdirlarni tasvirlagan buyuk adibdir. Uning ijodi jahon adabiyotining bebaho qismidir. Adibning romanlari nafaqat tarixiy hujjatdar ajasidagi haqiqatni, balki inson qalbining eng teran qatlamlarini yorqin tarzda aks ettiradi[5].Remarkning kitoblari bugun ham o‘quvchini o‘ylashga, tinchlikni qadrlashga, insoniylikni tushunishga chorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Шмитц Г. Эрих Мария Ремарк: Биография. – Санкт-Петербург: Амфора, 2015. – С. 45-48.

2.Билоусов В. Н. Реализм и гуманизм в творчестве Ремарка. – Новосибирск: Сиб. унив. изд-во, 2016. – С. 102.

3.Thompson, J**.** Erich Maria Remarque: The Author and His Works. – New York: Routledge, 2014. – P. 72.

4.Hansen, K. War, Trauma and Humanity in Remarque’s Novels. – London: Palgrave Macmillan, 2013. – P. 124.

5.Фомин А. Г**.** Творчество Э. М. Ремарка и традиции европейского романа // Вестник Московского университета. – 2019. – №3. – С. 115.

6.Шнайдер П. Ремарк и его время. – Берлин: Ullstein Verlag, 2012.